

Marija Švajncер
Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta

UMETNIŠKO USTVARJANJE LILIJANE PRAPROTNİK ZUPANČIČ

Članek predstavlja umetniški opus slovenske pisateljice, pesnice in ilustratorke Lilijane Praprotnik Zupančič (pseudonim Lila Prap). Njeno ustvarjalnost odlikujejo številni novi umetniški prijemi in slogi. Mlade bralce nagovarja s humorjem, posredno humanistično obarvano vsebino in nenavadnimi risbami. Njen slog temelji na nonsensu, paradoksih, vsebinskih obratih, presenečenjih in nenavadnih idejah. Članek obravnava tudi sodobno slovensko teorijo mladinske književnosti in njene kriterije vrednotenja prikaže na primeru Lilijane Praprotnik Zupančič.

The article brings a presentation of the artistic opus of the Slovene female writer, poet and illustrator Lilijana Praprotnik Zupančič (pseudonym Lila Prap). She invented several new artistic approaches, innovations and styles of drawing. She addresses young readers with humour, indirect humanistic contents and prodigious drawings. Her style is based upon nonsense, paradoxes, conceptual turning-points, surprises and unusual thoughts. The article also deals with modern Slovene theory of literature for young people, trying to apply the criteria of evaluation on the artistic opus of Lilijana Praprotnik Zupančič.

1. Uvod

Slovenska umetnica – pisateljica, pesnica in ilustratorka Lilijana Praprotnik Zupančič, s psevdonomimom Lila Prap, se je v slovenski mladinski književnosti uveljavila s številnimi novostmi. Njena domiselnost in izvirnost sta bili ovrednoteni tako doma kot v tujini, saj je za *Živalske uspavanke* leta 1999 na bienalu slovenske ilustracije dobila Smrekarjevo priznanje, leta 2001 so ji podelili Levstikovo nagrado za izvirne ilustracije v slikanicah *Male živali* in *Živalske uspavanke*, 2002 pa nagrado za najlepšo slovensko knjigo. Ilustracije iz knjige *Živalske uspavanke* so bile leta 1998 razstavljene na mednarodni razstavi otroških ilustracij v Bologni, zatem pa tudi v več evropskih državah. Tudi leta 2002 je sodelovala na sejmu knjig za otroke v Bologni, nato pa na razstavi, ki so jo prenesli v Umetnostni inštitut v Chicagu. Tega leta je prejela nagrado IBBY Honour List (častno listino) Mednarodnega kuratorija za mladinsko književnost (International Board on Books for Young People) za ilustracije v knjigi *Male živali*.

2. Drugačne zgodbe

Lilijana Praprotnik Zupančič je že v svojem knjižnem prvencu *Zgodbe in nezgodbe* (1993) začela ustvarjati povsem nov svet. Prvine realnosti je povezovala z domišljajskim snovanjem in iskrihim humorjem. V njenih zgodbah so se porajali miselni obrati, presenečenja, paradoksi, nesmisli in jezikovne igre. Iz ljudskega slovstva je tu in tam ohranjala ponavljanja ali celo kak vzklík in prav tako tudi že znane motive; pravljico o človeku, ki ni poznal strahu, je na primer preoblikovala v zgodbo o človeku, ki ni imel skrbi. V ljudskem izročilu je znana možnost, da kaj izgubljenega iščemo še danes; tudi to je pisateljica vtkala v svoje pisanje. Povezovala je običajno in nenavadno. Zgodbo, ki je na videz tekla samodejno, je prekinila z lastno navzočnostjo in zapisala, da bi bilo o običajnem človeku, ki ga opisuje, brez smisla karkoli povedati, ter tako sklenila svojo komaj začeto zgodbo. To je tudi eden od razlogov, zakaj je knjigo poimenovala *Zgodbe in nezgodbe*. Zgodba naj bi imela svoje zakonitosti, nasprotno pa je v nezgodbi prav vse dovoljeno in tudi možno, tako zelo, da se nezgodba spremeni celo v pesem.

Avtorica je presenečenje velikokrat prihranila za konec. Z domislicami in orisom nenavadnih ljudi je ves čas ohranjala otrokovo pozornost. Povezovanje običajnega in neobičajnega je bilo literarno učinkovito in umetniško prepričljivo, prav tako mešanje konkretnega in abstraktnega ter realnega in pojmovnega. Vse to je umetnica oblikovala, povezovala in prepletala tako, da je učinkovala na otrokove spoznavne zmožnosti in čustveno odzivanje.

3. Čarobnost jezika

Lilijana Praprotnik Zupančič v svojem umetniškem upodabljanju nenehno dokazuje, kako veliko izrazno moč in celo čarobnost ima slovenski jezik. Mnogi trdijo, da ima angleščina v sodobnem času takšen pomen, kot ga je imela v preteklosti latinščina; šlo naj bi za sporazumevalni jezik v znanstveni skupnosti. To je sintagma sodobnega filozofa Thomasa Samuela Kuhna, ki je v knjigi *Struktura znanstvenih revolucij* (*The Structure of Scientific Revolutions*, 1962) pisal o znanstveni paradigmi in znanstveni skupnosti. Francoski racionalist René Descartes je svojo *Razpravo o metodi* (*Discours de la méthode*, 1637) načrtno napisal v francoščini, jeziku svoje dežele, ne pa v latinščini, jeziku starih bukev, kot se je izrazil, ker je hotel, da bi delo prebrali tisti, ki uporabljajo svoj nepokvarjeni, čisti in naravni razum ter združujejo zdravo pamet s pravo učenostjo. Dokazuje je razložil v domačem jeziku. (Descartes 1957: 101) Pri otroškem sporazumevanju in poveljevanju tujega jezika očitno ne gre za vpetost v znanstveno skupnost, temveč za vpliv, ki ga imajo odrasli na otroka. Otroci pogosto ponavljajo vzorce, vrednotenja in dejavnosti, ki jih zanje oblikujejo odrasli. V vse to vdira tudi njihova lastna domiselnost.

Morda je videti nenavadno, da se z argumenti in s sklicevanjem na Descartesovo avtoriteto (filozof je bil velik nasprotnik avtoritete) borimo za materinščino, saj naj bi se njena raba marsikomu iz tujine zdela povsem samoumevna. Tarnanje in moraliziranje po vsej verjetnosti ne bi bilo učinkovito, umetniška dela, kakršno je ustvarjanje Lilijane Praprotnik Zupančič, pa imajo zagotovo velik pomen pri spodbujanju otrok, da sprejmejo materinščino za vrednoto, možnost slikovitega

izražanja in iskanja novih pomenov besed. Med avtorje, ki so bili pri tem zelo uspešni, sodi Boris A. Novak, domiselne jezikovne igre je uveljavljala tudi Polonca Kovač.

Liljana Praprotnik Zupančič spretno kopiči večpomenke. Pri tem njena domišljija nima meja, saj zakladnica besed iz nje tako rekoč vre in kipi. Kako smešno je, ko v *Zgodbah in nezgodbah* piše o dečku, ki je imel v žepu luknjo! Koliko pomenov ima pravzaprav ta beseda in kako nenavadno postane, ko jih avtorica prenaša v nove okoliščine! Nazadnje je fantič, literarni junak ali morda celo antijunak, ugotovil, da je veliko bolje imeti luknjo v žepu kot pa v zobu. (L. Praprotnik – Zupančič 1993: 24)

V *Zgodbah in nezgodbah* pisateljica uveljavlja mojstrstvo jezikovnih domislic in izraznega bogastva. Včasih njena domišljija ponuja pridih absurda: na primer, če ima prvi fantič siamsko mačko, drugi pa mačko v nosu, sta potem to siamska dvojčka. (L. Praprotnik – Zupančič 1993: 11)

Pisateljica se domisli, da bi lahko besede, ki jih sestavlja beseda mati, spremenila tako, da bi vsebovale besedo oče, in tako dobile povsem drugačen pomen. Že v prvem primeru ne gre vselej za mater v pravem pomenu besede, temveč je mati samo sestavina besede, v novih domislicah pa se matineja spremeni v očinejo, materinski dan v očetinski dan, matematične naloge v očematične, matura v očeturo, matica v očetico, Matija v Očija in še bi lahko naštevali. (L. Praprotnik – Zupančič 1993: 38)

Avtorica je s poletom domišljije zasnovala možnosti vsega tistega, kar je kurje, pa pri tem kokoš sploh ni več pomembna, na primer kurje oko, kurje prsi, kurja slepota, kurja pamet in mokra kura. Z umetniško svobodo je besede razstavila ali pa jih sestavila na novo. Jezikovne igre je oblikovala v sklenjeno in duhovito celoto. Izbrane besede je zapisala z velikimi tiskanimi črkami in v krepkem tisku, tako kot je opozorila tudi na možnost rabe živalskih glasov v besedah, na primer: mu, me, koko, pipi, gaga in gr (pri tem je v živalski govorici zapisala več samoglasnikov ali soglasnikov). Domislila se je tudi zgodbe o tem, kaj se zgodi, če se ena izmed črk izgubi. Če polžu ukradejo ž, ni več polž, temveč samo še pol. Če kdo besedi na koncu doda novo črko, lahko nastane polh, če pa črke pomeša in doda novo, je lahko celo klop. (L. Praprotnik – Zupančič 1993: 48–53)

Kadar besedam dodaja številke, znane besede zazvenijo na novo. Posebnost je tudi grafično oblikovana zgodba z dvema presledkoma. Brati jo je mogoče tako, da ne upoštevamo presledkov in je junak Mihec ljubitelj živali ter tudi njegova dejanja potrjujejo to naklonjenost; če pa srednji del pokrijemo in preberemo levi in desni del zgodbe, kot nam predlaga pisateljica, se Mihec spremeni v krutega mučitelja živali. (L. Praprotnik – Zupančič 1993: 68)

Liljana Prapotnik Zupančič ohranja tudi logično nedopustni *contradictio in adjecto* (najrši lepoteč, resnicoljuben lažnivec, najzgovornejši molčečnej itd.) Na videz nerazrešljiv govorni položaj razreši tako, da je ta, v katerem se združuje nezdružljivo, prvi in naj ... naj ... mamin sin. (L. Praprotnik – Zupančič 1993: 82) Materinska ljubezen je tista, ki vse dovoli, prenese in razume. Mamin sin pa ni isto kot mamin sinček – le-ta je v pesmi *Mladi petelinčki* poln vragolij in neslanosti. (L. Praprotnik – Zupančič 1993: 80)

4. Vzgajanje s humorjem

V strokovni literaturi o mladinski književnosti se med merili za njeno vrednotenje ponavlja izjava, ki je izražena *per negationem*: češ, mladinska literatura naj ne bi bila neposredno poučna, vzgojna ali didaktična. Iz tega izhaja sklep, da takšna torej ne sme biti, saj sta dvignjeni prst in očitno vzgajanje uvrščena med slabe lastnosti mladinske literature.

Ne gre za to, da bi morala mladinska književnost opustiti prav vse prvine vzgojnosti, pomembno pa je, kako se te uveljavljajo. Lilijana Praprotnik Zupančič se je odločila za vzgajanje s humorjem. Dečku, ki se ni hotel učiti, se je dogajalo, da je njegova glava brez učenosti postajala vse bolj lahka, tako zelo, da jo je nazadnje odneslo neznano kam. V *Zgodbah in nezgodbah* nikakor ni zapisala, da se otroci morajo učiti, temveč je ponudila zgodbo, v kateri se otrokom ne obeta nič dobrega, če se ne bodo zavedali svoje pomembne naloge. Vse, kar se je dečku dogajalo, je bilo smešno, konec pa je vendarle opozoril, da bi se bilo dobro nad vsem skupaj zamisliti. (L. Praprotnik – Zupančič 1993: 16)

Tudi v *Zgodbi o geniju* je duhovito opisala, kako velike umske zmožnosti je imel komaj rojeni otrok in kaj vse je sčasoma postal. Pri tem je osmešila pretiravanje odraslih, ki so otroka do brezumja zaposlili. Res je, da je dosegel celo več najvišjih stopenj izobrazbe, toda odrasli so mu odvzeli otroštvo. Zgodbo sklene z besedami: »Šele ko se je upokojil in dobil vnuke, se je lahko končno posvetil igračam kot vsi normalni otroci.« (L. Praprotnik - Zupančič 1993: 19) Normalni otroci torej smejo biti otroci in normalni otroci se smejo igrati.

Pisateljica opozarja tudi na ekološko problematiko, vendar težavnost tega vidika obarva s humorjem. Zemljo kratko malo pošlje k zdravniku in pokaže se, da ima res veliko težav. Ljudje so po njenem mnenju prava pravcata zalega, ki uničuje naš planet. Lilijana Praprotnik Zupančič Zemlji položi v usta naslednje besede: »Vrtajo po meni, me razstreljujejo in polivajo po meni vse vrste strupov, da me srbi po celem telesu. In kako šele onesnažujejo zrak! Še dihati ne morem več dobro!« (L. Praprotnik - Zupančič 1993: 35) Zdravnik ji zatem napiše celo goro receptov, toda pisateljica sklene zgodbo z vprašanjem, na katero ne najde odgovora. Zanima jo, ali bodo zdravila Zemlji res pomagala.

Svet, ki ga avtorica umetniško razgalja, je tudi svet prodajalcev. Ljudje prodajajo prav vse, celo sanje in svetlo prihodnost. Posel jim očitno uspeva, saj je vedno veliko ljudi, ki so to nenavadno blago pripravljeni kupiti.

V pisateljicinih zgodbah je omenjeno tudi telesno kaznovanje otrok, kot npr. v verzu: »Dokler ušes mu ne navije /razbesneli oče.« (L. Praprotnik - Zupančič 1993: 78) V duhovitih zgodbah in pesmih so mimogrede omenjena neprimerna dejanja odraslih, ki so jim otroci izročeni na milost in nemilost. Avtorica ne izreka moralne obsodbe, toda dogajanje samo kar kliče k zavračanju takih dejanj. Nekateri odrasli se ne znajo obvladati in otroke kaznujejo tako, da jim povzročajo telesne bolečine; s tem zanikajo tudi moč in prepričljivost besede.

Zgodbe in nezgodbe je s samostojno in izvirno likovno govorico ilustriral Bori Zupančič. Včasih je umetniško upodobil ali dopolnil to, kar je bilo ubesedeno, drugič govori risba zase. S črnobelimi, nekoliko stripovskimi podobami je knjigo, ki je pomenila novost v slovenski mladinski književnosti, napravil še bolj privlačno. Njegove ilustracije so razgibane, duhovite, polne zgovornih izrazov

na obrazih, skoraj neke vrste karikature, na katerih osebe iz *Zgodb in nezgodb* zaživijo v vseh svojih dimenzijah.

5. Kaj je resnično?

V *Resničnih pravljicah in pripovedkah* Lilijana Praprotnik Zupančič tke duhovite zgodbe. Odgovarja na vprašanja, ki jih nenehno zastavljajo otroci; odgovori se tedaj, kadar jih natrosijo odrasli, imenujejo pripovedke (ker pripovedujejo), kadar pa so otroci tisti, ki jih navajajo, so čisto navadne laži. Odrasli so, se pošali pisateljica, torej pripovedkarji, otroci pa lažnivci. (L. Praprotnik Zupančič 1999: 8)

Avtorica se norčuje iz naravnih zakonitosti, ljudskega slovstva in pravljicnih stereotipov. Znanemu podeljuje novo vsebino in razumevanje. Pri tem je včasih zelo nazorna v prikazovanju človeškega zla, prav tako je v njenem pisanju kar precej zmerjanja, na primer: »Vidve staromodni kozi nimata veze!« (L. Praprotnik Zupančič 1999: 13) Deček, ki mu vrana izpolni tri želje (vrana je nadomestila ribico), ptici zagrozi, da jo bo spravil s sveta. »'Naj ti bo, tečnoba tečna,' je rekel čez nekaj časa. 'Ampak če mi ne uresničiš vseh želja do zadnje pikice, ti zavijem vrat.'« (L. Praprotnik Zupančič 1999: 14) Grobo jo je vrgel v travo. Deček si je zaželel, da bi šola z učitelji vred zletela v zrak. Ko se je to res zgodilo, ni občutil nikakršnega sočutja in obžalovanja. V šolo baje tako ali tako hodijo tepci, ki ničesar ne vedo. Celo glasno se je razveselil, da mu ne bo več treba hoditi tja. (L. Praprotnik Zupančič 1999: 16) »'Doma bom in se bom igral z igračami!' se je drl, a mu je oče hitro navil ušesa.« (L. Praprotnik Zupančič 1999: 17)

Avtorica sklene zgodbo tako, da se mora fant zaposliti v tovarni igrač in mora torej delati, namesto da bi se igral. V vrano z vso silo zažene čevljev, vendar je ta k sreči ne zadene v glavo. Meja, kje se začne razposajenost, in kje je že mogoče govoriti o nasilju, je zabrisana. Morda se bo fant v tovarni, kjer mora garati, obrusil in spremenil.

Zelo duhovita je zgodba *Zakaj osli rečejo IA*. Avtorica ironično napada konservativno ravnanje starih oslov, ki se spravijo nad mladega osla, ker govori drugače, kot je v knjižni oslovščini pravilno. Kdor pa se tega ne drži, mora s trebihom za osatom. (L. Praprotnik Zupančič 1999: 22) Mladi osli ostanejo uporniški in na oslovskih veselicah vzklikajo yeah, doma pri mizi pa vendarle spodobno rigajo samo IA.

Večplastni humor je uveljavljen tudi v zgodbi *Okamneli zaklad*. Pisateljica govori o riganju in preklinjanju, ki ju sama imenuje nagnusno ravnanje in ogabnost. Njeni literarni junaki in antijunaki spet doživljajo telesno kazen, in sicer: vlečenje za ušesa in udarce s smrekovim deblom po zadnjici. (L. Praprotnik Zupančič 1999: 23)

Pisateljica hudomušno presega časovno določenost. V zgodbi, v kateri nastopajo velikani, prvine ljudske pravljice pomeša s pojavi in lastnostmi modernega časa. Z absurdno zgodbo razkrije smešno ime za gorski svet. To je neke vrste parafraza ljudske zgodbe o nastanku naravnega pojava.

Humor se uveljavlja tudi v miselnih obratih. V zgodbi *Velikan Blok* govori o velikanu, ki je imel rad ljudi. Ko že pomislimo na Brkonja Čeljustnika, kakršen je bil na začetku pravljice Bogomirja Magajne, kaj kmalu izvemo, da je imel

pisateljčin velikan rad ljudi za zajtrk, kosilo in večerjo, »... pa še za malico bi jih imel rad poln krožnik, če bi se mu posrečilo kakega ujeti!« (L. Praprotnik Zupančič 1999: 26) Zgodba *Velikan Blok* je ena izmed najbolj posrečenih. V njej je mogoče izvedeti, kako je nastal stanovanjski blok. Domislil se ga je velikan, ki mu je primanjkovalo ljudi za pod zob. Strpal jih je v kokošnjak oziroma jih lepo spravil v poslopje, zgrajeno iz kamna. Kot za stavo jih je goltal in se močno zredil. Ko je nekega dne pohrustal debelega dečka s televizijskim sprejemnikom vred, se je razpočil na tisoč koščkov. Ljudje so se veselili njegovega konca, v blokih pa jim je bilo tako udobno, da so kar ostali v njih, čeprav so živeli kot v kletkah. (L. Praprotnik Zupančič 1999: 26–28)

Poleg telesnega nasilja Lilijana Praprotnik Zupančič omenja tudi psihično nasilje. Odene ga v smeh, saj govori o velikanu, ki je ljudi mučil s poštevanko, vprašanji iz zgodovine in podobnimi traparijami, kot pravi avtorica. (L. Praprotnik Zupančič 1999: 29) Posebno iskriivo je iskanje novih in nenavadnih povezav, na primer kraškega terana in kiparja Francesca Robba.

V *Resnični pravljici* znova povezuje nezdružljivo. Osrednji lik je ostareli deček Srečko Smolar. (L. Praprotnik Zupančič 1999: 33–35) V duhoviti zgodbi je spet veliko telesnega nasilja (nežno boksanje v rebra, obmetavanje z zvezki, prijazni sunki s komolcem). Ker gre za *contradictio in adjecto*, tega ne gre jemati pretirano resno.

Tudi kralj in kraljica v zgodbi *Poroka na dvoru* zaživita povsem na novo, drugače, kot bi bilo mogoče pričakovati od plemstva. Podložniki mogočnega vladarja so namreč kokoši, prašiči, krave in pes. Kralj je ubogal kraljico, »... kadar je med kuhanjem žgancev zarobantila nanj izza štedilnika.« (L. Praprotnik Zupančič 1999: 36) Pisateljica se vplete v dogajanje s komentarjem: »Ne vem, kako jima je uspelo, a nekega dne je kraljica povila hčerkico.« (L. Praprotnik Zupančič 1999: 36) Soglašala sta, zapiše na isti strani avtorica, da bo to najlepša kraljična v kraljestvu, čeprav se drugače nista kdo ve kako razumela. Duhovitost je tudi v norčevanju iz obstoja enega samega pojava in vrednostne sodbe o njem, sodbe, ki bi bila mogoča le na osnovi primerjanja. Edina kraljična v enem samem kraljestvu pač nima konkurence.

Med bogastvo, s katerim se je kraljična lahko igrala, uvrsti punčke iz cunj, kamne, polena ter nakit iz koruznih in fižolovih zrn. Ne gre samo za to, da je ta nakit čudne vrste, temveč tudi za spodbudo, kako so lahko otroci in njihove vzgojiteljice ali starši ustvarjalni in iz naravnega materiala izdelujejo raznovrstne predmete.

Humor, ki ga pisateljica uveljavlja v *Poroki na dvoru*, je žlahten in vzbuja glasen smeh. Sodobne vidike spet poveže z motivom iz ljudskih pravljic, malce šiba obrtnike, na katere se nikakor ni moč zanesti, in ponuja zgražanje nad knjižnimi molji. »Brati ne znamo, s tem nas ne moreš flancati. Kakih knjižnih moljev tudi ne bomo trpeli pri hiši, saj niso za nobeno rabo. Še krav ne znajo pomolsti, kaj šele kaj drugega. Cel dan se lepo valjajo za pečjo, berejo in se potem delajo važne. Nak, takih nočemo. Imamo pa že raje hčer neomoženo, kot da bi jo dali kakemu načitanemu tepcu!« (L. Praprotnik Zupančič 1999: 39) Ni bilo tako hudo, temveč prav nasprotno: vse se je končalo srečno. Snubec se je zlagal, da je knjižica, ki jo je imel v rokah, pravzaprav hranilna knjižica, to pa je bilo nekaj povsem drugega. Kraljica in kralj sta tedaj privolila v poroko. Denarja v resnici ni bilo, rodilo pa se je veliko otrok. »A ker so otroci dosti večje bogastvo od vsega denarja in

posojil tega sveta, kraljica in kralj nista bila več jezna, ko so vsi skupaj ostali v njuni stari bajti, kjer so živeli srečno do konca svojih dni in bi še naprej, če ne bi vmes pomrli.« (L. Praprotnik Zupančič 1999: 39) Staro se spet učinkovito meša s sodobnim: avtorica otrokom med drugim sporoča, da je življenje tudi smešno, vse pa nas nazadnje čaka neizbežni konec.

Nekatere zgodbe so tudi krvave. Otroci so pahnjeni v svet nasilja. Pisateljica na primer sklone zgodbo tudi tako, da se fantič ne bo mogel vrniti k staršem, saj to, kar se mu je dogodilo, ni bila igra oziroma računalniška igrlica. Otrok, ki se preda računalniku, postane hudičev vajenec.

Ilustracije so pravi pravcati likovni biseri, ki se ponujajo s samostojno govorico, in to z ubrano kompozicijo, čudovitimi barvami, skopimi, a učinkovitimi potezami, psihološko pretehtanostjo in sporočilno zgovornostjo.

6. Pisateljica se predstavi

Za revijo *Otrok in knjiga* je Lilijana Praprotnik Zupančič napisala prispevek *Zakaj in zatoji Lilijane Praprotnik Zupančič*. Na začetku je velecenjeno bralstvo naprosila, naj ob vsakem vprašanju izbere odgovor, ki se mu zdi najbolj verjeten, in na koncu sešteje točke. Njeni odgovori so duhoviti in imajo umetniško vrednost. Med smešnimi odgovori se ponuja zanimiva življenjska zgodba. Pisateljica zase uporabi moško slovnično obliko in se ima za umetnika na svobodi. Brez pretirane jeze kritizira svet odraslih in pozdravlja svojo ustvarjalno svobodo:

Preselila sem se v otroški svet in tam stanujem. ... Pravljice in pripovedke, ki jih pripovedujemo otrokom, so pravzaprav izmišljije, s katerimi krojimo otrokov pogled na svet. Ubogaj, ne misli s svojo glavo, ker odrasli vse vedo, potrpi, če te tepejo, ker boš nekega dne zagotovo sedel na kakšnem kraljevskem prestolu, ali kot mrtva čakaj na svojega princa, ki te bo s poljubom obudil in popeljal na svoj grad, in podobne. (L. Praprotnik Zupančič 2002: 61)

Pri *Malih živalih* si je zaželela, da bi otroci, ki nenehno sedijo pred računalnikom, raje opazovali travnik pred hišo in zaprašene, skrite kotičke v hiši. *Živalske uspavanke* je napisala, da bi bilo mogoče mirno spati, ne pa sanjati o grozljivih pošastih iz znanih pravljic. »Štetje ovc, uspavanje pajkov in miši in podobnih nebogljenih bitij se mi je zdelo dosti bolj prijazna popotnica za popotovanje v svet otroških sanj.« (L. Praprotnik, Zupančič 2002: 61) Pseudonim Lila Prap je začela uporabljati zato, ker je njeno ime predolgo in bi na knjižni platnici zasedlo skoraj pol strani. Največ točk dajejo tretji odgovori. Če smo jih izbrali, imamo možnost, da bomo sami začeli ustvarjati literaturo ali ilustracije za otroke. »V vas še vedno živi otroška duša. Brezmejno zaupate v soljudi, v njihovo dobronamernost in neponarejenost!« (L. Praprotnik Zupančič 2002: 62) Nikakor pa se nam ne obeta, da bi uspeli v poslovnem, političnem, vojaškem ali kritičkem svetu, na isti strani dodaja avtorica.

Lilijana Praprotnik Zupančič se je zamislila tudi nad vprašanjem drugačnosti. Po njenem mnenju so umetnice in umetniki že sami po sebi drugačni, saj drugače vidijo, doživljajo in upodabljajo svet. Drugačnost je povezana s pisanjem za različne starostne stopnje, prav tako tudi z družbenimi okoliščinami in aktualno tematiko. V literaturi za najstnike skoraj ni več nedotakljivih tem, medtem ko je v svetu manjših otrok drugače.

Pri odpiranju otroške literature za vse mogoče teme bi se verjetno morali vprašati, ali so vse teme primerne za vse starosti otrok ali pa bi v želji po pretiranem seznanjanju tudi najmlajših otrok z vsemogočimi pojavi v družbi le-te samo obremenili z zadevami, ki pravzaprav ne sodijo v svet njihovih prvih vtisov o njih samih in njihovem mestu v najožjem okolju, ampak bolj med nerešene dileme in probleme odraslih. ... Če pišemo o vsem mogočem zato, ker je to trendovsko, lahko otrokom, ki sodijo v neustrezno starostno skupino in tudi neustrezno okolje za naš podvig, kaj hitro naredimo več škode kot koristi. (L. Prap 2003: 63)

Avtorica meni, da je pri pisanju za otroke pomembna odgovornost.

S takšnim razlikovanjem in postavljanjem meje se je mogoče povsem strinjati. Nekateri teoretiki nasprotujejo stališču, češ da morajo v mladinski književnosti obstajati mehanizmi, ki vsaj delno obvarujejo otroka pred zlom odraslih. Humanim vidikom očitajo, da etična komponenta prevzema vlogo velikega sterilnega zvona za sir, ki naj bi pripomogel, da bi otroci čim kasneje opazili strahote, ki se dogajajo v svetu okoli njih. V poudarjanju večplastnosti etičnega sporočila takšni kritiki spregledajo, da so nekatere pojavne oblike zla povsem neprimerne za otroke (zlasti mlajše). Zgodi se, da nekateri teoretiki etiko v celoti reducirajo na ideologijo in relativizirajo pomen etičnih vrednot. Med ideologijo in etiko obstaja velikanska razlika. V sociološki literaturi je znanih več kot štirideset definicij ideologije (sprevržena zavest in privolitev v obstoječe družbene razmere ter prizadevanje, da bi nove generacije z različnimi sredstvi sprejele to lažno zavest, je samo ena izmed vsebinskih opredelitev), etika pa je filozofska panoga, ki že od Aristotelovih časov velja za praktično filozofijo. Ideologija lahko etiko zlorablja v praktične namene. Etika ohranja veljavo tako v svetu odraslih kot v otroškem svetu. Prizadevanje za etične vrednote, moralo in poštene medčloveške odnose še zdaleč ni moralizem. Ne nasprotujemo novim temam in svobodnemu jeziku v mladinski literaturi za najstnice in najstnike (pri tem je zaželen in primeren tudi pogovor z odraslimi), manjši otroci pa naj se ne srečujejo s pornografijo, pedofilijo in nazorno prikazanim nasiljem.

7. Avtorska slikanica

V reviji *Otrok in knjiga* je Lilijana Praprotnik Zupančič objavila tudi prispevek z naslovom *Avtorska slikanica*. Odgovorila je na vprašanja, ki si jih je zastavila sama, in sicer: kako so nastale njene slikanice, kako narediti slikanico, kakšna je razlika med avtorsko in neavtorsko slikanico in kaj lahko svetuje tistim, ki se spopadajo z ustvarjanjem slikanice. Njene so nastale po naključju: v revijah in knjižnih izdajah je objavljala zgodbe za nekoliko starejše otroke, potem pa je v reviji *Ciciban* objavila serijo kratkih pesmic z bogatimi ilustracijami. Urednik Andrej Ilc jo je povabil k sodelovanju in oblikovanju slikanice. »Brez njegovega povabila se sama verjetno ne bi odločila za takšne projekte, ki zahtevajo precej časa in energije.« (L. Prap 2004: 48) Prva in najtežja stvar je po njenem mnenju najti ustrezno temo, ki bo omogočila zanimivo besedilo in tudi likovno pestrost dela. »Zaenkrat razvijam slikanice, v katerih uporabljam živali kot metafore za različne ideje, spoznanja ali nagajivosti, ki jih želim deliti z najmlajšimi.« (L. Prap 2004: 48) Težko si je izmisliti kaj novega, dodaja avtorica, »... česar na naših knjižnih policah še naj ne bi bilo!« (L. Prap 2004: 48)

Pri avtorski slikanici je popolnoma svobodna in odvisna le od same sebe, pri neavtorski upošteva napisano predlogo. Doma je marsikaj prepuščeno njeni lastni pobudi, medtem ko je v tujini prisiljena pripraviti zamisel in celotno vizualno plat slikanice, pisatelj pa jo potem opremi z besedilom. (L. Prap 2004: 48)

Novim ustvarjalkam in ustvarjalcem namenja naslednjo misel: »S slikanico ustvarjate prvo 'umetniško' delo, s katerim se srečajo in so ga sposobni razumeti najmlajši, nenazadnje pa tudi pripomoček staršem za vzpostavljanje komunikacije s svojimi otroki, od katerih pa je seveda vsak drugačen in bo zato tudi vašo slikanico sprejemal na svoj, torej drugačen način.« (L. Prap 2004: 49)

8. Smešni živalski svet

Slikanica *Male živali* (1999) je drugi povsem samostojni projekt Lilijane Praprotnik Zupančič, saj je tako avtorica pesmi kot tudi ilustratorka. Slikanico je izdala pod psevdonimom Lila Prap. Tako se je kasneje zmeraj podpisovala. Napisala je kratke pesmi z rimami, polne izbranih izrazov in duhovitosti. Njeni junaki so suha južina Matija, pikapolonica Pika (besedna igra polonica Pika), Oto molj, glista Krista, Agata uš, Berta pajek, Adolf bolha, Herman Ulrik Kolorado (koloradski hrošč), klop Črtomir, Lenart trot, večča Meta, lesni črv, mojster Miha, mravlja Pavlja in kresnica Lučka. Pesmice so natisnjene z velikimi črkami, saj so namenjene otrokom, ki so se komaj naučili brati ali pa jim jih berejo odrasli. Potemtakem bi lahko pisali živali, kot bi hoteli, torej tudi z veliko začetnico in bi imeli v mislih priimke. To, da imajo drobni junaki imena, je v mladinski literaturi sicer že znano in uveljavljeno. Tako je pisal že Claude Aveline, od sodobnejših avtorjev tudi Polonca Kovač in številni drugi.

Avtorica da pesmicam duhovite naslove. Nekatere žuželke umesti v slovenske kraje. Pisateljica tako na prijazen način otroke tudi poučuje: seznanjati jih s svetom malih živali, slovenskimi mesti in tudi števili. Vzgaja posredno in hudomušno, na primer: »Glista Krista iz okolice Fram, /ljubka in družabna dama, /bi rada spoznala čim več otrok, /ki ne perejo sadja /in si ne umivajo rok.«

Humor je razgiban in poln neizčrpnih možnosti. Pesmica o suhi južini Matiju ima naslov *Plesalec*. Mala žival se rada zvija v divjem ritmu: »... pleše step in čačača, /dokler si nog ne zavozla.« Oto molju, doma iz Borovnice, se je zgodila neprijetnost – ugriznil je v plenico in ugotovil, da je stvar čudnega okusa. Lila Prap otroke spodbuja k natančnemu branju ali poslušanju pesmic, saj napiše besede tudi od zadaj naprej. Tako namreč bere naslove knjižničarka Agata uš iz Rimskih Toplic (cekek, insab, nabicic). Humor je prignan do skrajnosti, ko na primer Berta pajek, ki se že desetič moži, svojega ženina Franca komarja kratko malo pohrusta. Tudi pesmici *Oglas* se je mogoče sproščeno nasmejati, zakaj gospod Adolf bolha iz Gornjih Las je s časopisnim oglasom skušal zamenjati svojega psa mešanca za lepo vzgojenega, urejenega in čistokrvnega ovčarja. Očitno ni vseeno, kje se bo sprehajala in pila kri nečimrna bolha moškega spola.

Ulrik Celjski je v njenem umetniškem videnju in doživljanju postal Herman Ulrik Kolorado, mogočni vitez iz Mozirja, ki vsak dan prireja požrtije na svojem gradu iz krompirja. Klop Črtomir pravzaprav ni imel slabih namenov – na lovčevno čelo se je prisel samo zato, da bi možakarja bolje spoznal. Lenart trot pa je pravi pravcati filozof, saj modruje: »Kdor ima rad med /in sovraži delo, naj vzame za

ženo /kakšno čebelo.« Tudi drugim malim živalim se dogajajo same zabavne in prijetne stvari. Živalski svet je dinamičen, smešen in absurden. Pesnica nam slogovno izbrušeno in z velikim navdihom odkriva njegove hudomušne skrivnosti.

Prav takšne so tudi njene ilustracije: polne živih in toplih barv. Umetnica z malo potezami doseže velik učinek. Živali imajo nasmejane in vesele obraze. Mnoge zrejo v otroke z zvedavim in radovednim pogledom. Ker se nekatere prehranjujejo s sadjem in rožami, so se udobno namestile tja, kjer je vse to mogoče najti. Oblečene so v dodatke iz človeškega sveta ali pokrite z njimi. Razumljivo je, da nosi knjižničarka Agata uš očala. Gospod Adolf bolha je brkat, na glavi pa ima klobuk, kot se za ugledno bolho tudi spodobi. Berta pajek in klop Črtomir se oblizujeta. Že vesta, zakaj. Lenart trot se je tako zredil, da se ne more niti premakniti, medtem ko je mravlja Pavlja lepo ozka v pasu in nasmejana, delo ji očitno kar prija. Lesni črv Miha je bil nadvse delaven in je izgubil nekaj zob. Pesnica pravi, da bo naš les krasil tako dolgo, dokler ne bo izgubil vseh zob. V veselih pesmicah je dovoljeno kršiti naravne lastnosti in zakonitosti – tudi črvi smejo imeti zobe. Otroci so zdaj v svoji domišljiji še svobodni, a morda bodo s pomočjo Lile Prap takšni lahko ostali tudi takrat, ko se bodo morali v šoli naučiti prav vsako podrobnost iz živalskega sveta – od naravnega okolja in telesnih značilnosti do prehranjevalnih in spolnih navad.

Lilijana Praprotnik Zupančič mojstrsko uveljavlja nonsensni humor. S hudomušnostjo, spodbujanjem smeha in smislom za komično nevsiljivo in prijazno tudi vzgaja ter hkrati spodbuja otrokovo iskanje in spoznavanje novega. Z izvirnimi domislicami smeši in kritizira svet odraslih.

9. Tudi živali potrebujejo uspavanke

Živalske uspavanke (2000) so po eni strani novost v slovenski mladinski literaturi (prevedeno imamo sicer knjigo o tem, kaj sanjajo živali, vendar je ta povsem drugačna), po drugi strani pa pomeni postmodernistično povzemanje in prevzemanje že znanih ubeseditv v slovenskem mladinskem pesništvu – bodisi umetnem bodisi ljudskem. Le-ti sta uveljavljeni v novem in izvirnem snovanju, tako da nikakor ne ogrožata pesniščin inovativnosti.

Slikanica je v celoti avtorsko delo, saj je Lilijana Praprotnik Zupančič avtorica pesmic in ilustracij. Pesmice so napisane v svobodnih rimah. Strani niso oštevilčene. Uspavanke imajo namen umiriti in uspavati otroka, zato so velikokrat lirično nežne in skoraj božajoče. Živali so personificirane, v uspavankah pa jim je ponujeno to, kar imajo rade, ter delno tudi tisto, kar je značilno za njihovo vrsto. Avtorica oponaša živalske glasove. Pesmi so zvočne in kar kličejo po uglasbitvi. Lila Prap ponavlja nekatere glasove in besede ter oponaša živalsko oglašanje. Pogosto je opaziti posnemanje zvokov iz narave. Tu in tam se porajajo ljubki nesmisli.

Živali so kot otroci: dobile bodo, kar si želijo. Vse bo tako lepo in prijetno, da ne bodo jokale. Če bo z njimi mama, bo ves svet ubran in urejen. Domiselna je uspavanka za molčeče ribe, in sicer: U – U – U –. Otroci si lahko predstavljajo, kako ribe začudeno odpirajo in zapirajo usta.

Postmodernistično prevzemanje in povzemanje bi morebiti našli pri besedah: rega, rega, kvak; dolgokrak; nina, nana; ajatutaja; zibelka se maja itd. Morda bi

lahko govorili tudi o nekakšnem parafraziranju poezije za otroke Otona Župančiča. Lilijana Praprotnik Zupančič skuša z že znanimi prviniami oblikovati izvirno stvaritev in novo celoto.

Ilustracije so subtilne in umetniško prepričljive. Večkrat sta skupaj narisana živalska mati (samica) in živalski otrok (mladič). Le-ta se stiska k materi in ima radoživ pogled. Kadar je daleč v stran od nje, pa je njegov izraz žalosten. Na slikah je velikokrat uporabljena barva noči. Ilustracije so tu in tam posute z drobnimi rožami, snežinkami in zvezdami. Umetnica pušča prosto pot otrokovi domišljiji.

10. Iskanje odgovorov

V slikanici *Zakaj?* (2002) lahko otroci odgovarjajo na zastavljena vprašanja. Nekoč so bili starši tisti, ki so si izmišljali nenavadne odgovore v obliki pripovedk, zdaj pa ustvarjalka Lila Prap na začetku spodbuja otroke, naj to storijo kar sami. Otroci imajo vse možnosti, da nadomestijo učene znanstvenike in pisateljico samo. Resen in znanstveno utemeljen opis živali na robu slikanice je pripravila Jelka Pogačnik.

V slikanici je spet žlahten humor, s katerim je avtorica že opozorila nase. Zakaj se hijene smejejo, mlade bralke in bralce pouči Jelka Pogačnik, tisti, ki so ohranili otroka v sebi ali pa so še razposajeni in veseli otroci, izvejo, da so hijene najbrž otročje, da morda niso čisto pri pravi, morda pa jih žgečka, ker bose hodijo po travi. Med odgovori je tudi čisto navaden: »Ne vem.« Odgovori so razvrščeni po vsej ilustraciji in natisnjeni v različnih črkah. Hijena je simpatična in nasmejana. Usta ji krasijo ostri in dolgi zobje.

Za vedoželjne otroke Jelka Pogačnik odgovarja strokovno neoporečno, vendar hkrati nazorno in razumljivo. Pisateljica pa nagajivo pravi, da so zebre na primer progaste zato, ker so to pravzaprav konji, oblečeni v pižame; take so, ker so ušle iz zapora, naslednji razlog pa je, da imajo progasto mamo. Čisto mogoče je, da je njihova podoba posledica tega, da se nikakor ne morejo odločiti, ali bi bile raje črne ali bele.

Tako je na primer mogoče izvedeti vsakršne odgovore na vprašanje, zakaj kit brizga vodo, zakaj ima nosorog na nosu rog, zakaj neki imajo kamele grbo, žirafe dolg vrat, kengurujka žep, zakaj nilski konj zeha in zakaj ima lev grivo. Nekateri odgovori so takšni, kot da bi se nanašali na otroke. Tako krokodil joče, ker je razvajan in ker se z njim nihče noče igrati. Solze pretaka morda zato, ker je zaspan ali ker se boji vode. Igra v vrtcu je lahko toliko bolj zanimiva, ker vzgojiteljica s pomočjo živali nagovarja otroke.

Navedbe na desni strani so zgovorne tudi za odrasle bralke in bralce. Koliko nas je v resnici vedelo, da kengurujka (kengurujeva samica) skoti tako majhnega mladiča, da tehta komaj toliko kot grahovo zrno in je velik kot želod?

Nekateri odgovori vključujejo frazeme. Nilski konj zeha zato, ker je bolj odprte glave, hijena se smeji, ker ni čisto pri pravi itd.

Humor je spet izjemno domisel. Lev ima grivo zato, ker poje vse frizerje, ki ga hočejo ostriči. Kača nima nog, da ji ni treba igrati nogometa in striči nohtov. Slon ima rilec, da ima kje hraniti smrkelj, morebiti pa zato, ker je kar naprej užaljen. Kaj pa če ga ima zato, da nam lahko zatrobi v slovo, se sprašuje avtorica.

Na koncu knjige krokodil s solzami v očeh izjavi, da mu noben odgovor ni bil všeč. To je domiselna avtoričina samonegacija ali spodbuda, naj si otroci na zastavljena vprašanja pač odgovorijo sami. Jelka Pogačnik je navedena kot avtorica pametnih odgovorov.

Ilustratorica Lilijana Praprotnik Zupančič je živali, ki jih je upodobila v slikanici, razvrstila na začetku in na koncu knjige. Dodala jim je vprašanja in duhovite oznake, na primer: kamelača, žirafoguru, mrožpica, kamelgurn, mrolevž, kačamela, levorog, kačgurn in mrožena. Domislila se je živalskih spolnih slovničnih oblik, imen za živali, ki so sestavljene iz dveh različnih besednih korenov. Domišljija in humor res nimata meja: ko je videti, da je že skoraj vse povedano, zasije nekaj povsem novega. Čeprav je v slovenski mladinski književnosti podobno pisal že Primož Suhodolčan, so njene domislvice zelo sveže in zanimive.

Živali so narisane s kar najmanj potezami in likovnimi sredstvi, včasih s poudarjenimi človeškimi lastnostmi, vendar vselej prepoznavne v svoji živalski podobi ali koži. Večina se jih smeje ali pa jim gre na smeh. Nekatere so zveste same sebi in so pač žalostne (krokodil). Kamela, ki se je prisiljena ves čas sklanjati, nima nikakršnega izraza. Težko je, če se moramo kar naprej pripogibati in ne smemo biti pokončni, ker bi jih sicer dobili po grbi. Potem pač postanemo brezizrazni. Razumljivo je, da je lev ves jezen in grozen, pač tak, kot so tisti, ki veliko rjovejo in vladajo drugim. Mrož je videti kar nekam zaskrbljen. Nič čudnega, da je tak, saj živi tam, kjer je le malo svetlobe in prebije kar štirideset let v velikih skupinah. Mogoče se slej ko prej naveliča vseh teh mrožev, ki mu krojijo usodo.

Thierno Diallo in Jackie Marshall sta slikanico *Zakaj?* leta 2005 uglasbila. Za lutkovno predstavo po besedilu Lilijane Praprotnik Zupančič sta skomponirala nadvse dinamično glasbo; džezovsko obarvano instrumentacijo sta prepletla s človeškimi glasovi, ki recitirajo ali pojejo solistično in v zboru. Nekatere besede ali njihovi deli se ponavljajo, druge zvenijo kot vzkliki. Slišati je tudi živalske glasove in glasen smeh, skoraj krohot. Zgoščenka je torej posnetek lutkovne predstave *Zakaj?*, ki sta jo režirali Barbara Bulatović in Barbara Stupica (oblikovali sta tudi lutke).

V slikanici *Živalska abeceda* (2002) Lilijana Praprotnik Zupančič uči otroke brati. Na začetku ponudi duhovito navodilo, v katerem predlaga, naj otrok prikaže kakšno stran v knjigi mački, psu, kravi, slonu ali kači, vsaka žival pa bo natančno prebrala, kaj tam piše. »Če pa nimaš nobene živali pri roki, poskusi vse skupaj prebrati sam(a).« Avtorica poimenuje živali in predmete. Otroke postopoma seznanja s posameznimi črkami in na koncu je mogoče že prebrati besedi živalska abeceda.

V knjigi *1001 pravljica* (2005) se Lilijana Praprotnik Zupančič odloči za branje, ki je v mladinski književnosti že dokaj uveljavljeno. Otroci namreč lahko sami izberejo, kako se bo pravljica nadaljevala, saj jim ponudi več različnih možnosti. Avtorica niza odlomke iz znanih pravljic, nekatere pri tem duhovito spreminja, druge ohranja takšne, kakršne so. Preoblikovanja pravljic se je pred leti zelo uspešno loteval priznani italijanski pisatelj Gianni Rodari, pri nas pa Branka Jurca, Franček Rudolf in drugi. Lilijana Praprotnik Zupančič nekatere izvirnike »popravlja« z bolj slikovitim slogom, z večjo razgibanostjo in s humorjem. Dodaja tudi nove dvogovore. Grozljive kazni za podleže iz Grimmovih pravljic so ohranjene. Pisateljica otroke nagovarja neposredno – tako tiste, ki nimajo pravljic

nikoli dovolj, kot tudi one, ki se jih hitro naveličajo, zato si lahko izberejo krajšo pot branja.

Na koncu je narisana smešna čarovnica, ki ima v rokah košaro z jabolki in lepo odhaja iz knjige. V oblaku nad njo je napisano: »heh, heh, heh ...« Otroci, ki hočejo, da je vse narisano natančno in skrbno, imajo na voljo tudi podroben zemljevid poslopij, ki so opremljena z napisi, in sicer: dekličina in dečkova hišica, hišica medvedov, čarovničina in babičina hišica, kraljevičev grad in rudnik zlata. Med drevesi so trije medvedki, v vodi žaba, v rudnik stopajo palčki, za grmom so trije pujski, na deklico preži hudobni volk, na deklico in dečka čaka hišica iz sladkorja. Zemljevid in svobodno nadaljevanje zgodbe spominjata na knjigo Stefanie Fabri *Postal si kraljevič* (Ljubljana, Državna založba Slovenije, prevod Dušanka Zabukovec, 1993) ali na eno prvih tovrstnih slikanic pri nas Queneaujevo *Zgodbo po vaši izbiri* (prevod Aleš Berger, ilustracije Milan Bizovičar, izdala Mladinska knjiga, 1983).

Avtorica parafrazira motiv duha iz steklenice iz knjige *Tisoč in ena noč* ter pravljico, v kateri deklica preslepi tигра, da se ponovno vrne v kletko.

Lilijana Praprotnik Zupančič je leta 2005 ilustrirala slikanici Barbare Jean Hicks *Všeč so mi barve* in *Všeč mi je črna, všeč mi je bela*. Na prvih dveh straneh je med pokončnimi črnimi črtami ponudila osnovne barvne tone, na zadnjih pa je barve nanese na črno obrobljene kroge, ki jih je narisala na oranžni podlagi, dodala pa je še vijoličasto barvo. Tako je otrokom omogočila vstopanje v barvni svet. Avtorica besedila je nanizala nasprotja – čisto preprosta (majhno in veliko) in nekoliko bolj abstraktna (drobno in košato, pisano in zlato). Lilijana Praprotnik Zupančič je prispevala barvno bogate in likovno dognane ilustracije – tudi za te ilustracije bi si zaslužila nagrado. Pisateljčina nasprotja so še bolj nenavadna (smrdeča in plazeča, ščetinasta in kodrasta), ponekod so samo opisi in vtisi, ilustratorica pa zna ujeti pravi trenutek, pričarati veselje, spodbuditi smeh, razvrstiti lepe oblike in podariti pisane barve.

Istega leta je Lilijana Praprotnik Zupančič izdala *Mednarodni živalski slovar* (2005). Narisala je živali in v oblakih zapisala, kako se oglašajo v različnih jezikih. Pri vsakem zapisu in medmetu je dodala tudi zastavo. Slovar ima veliko informativno vrednost tako za otroke kot tudi za odrasle, sočasno se avtorica v njem spet potrjuje kot izvrstna ilustratorica in umetnica.

11. Vrednotenje ustvarjalnega opusa Lilijane Praprotnik Zupančič

Marjana Kobe je v svoji znameniti študiji o mladinski književnosti opozorila na njen težaven sestop s področja pedagogike in na njeno postopno osamosvajanje in uveljavljanje v okvirih literature, torej na tako imenovani proces depedagogizacije same literatne in kritiškega vrednotenja mladinske književnosti.

Lilijana Praprotnik Zupančič nedvomno ohranja pedagoški vidik v najbolj žlahtnem pomenu besede. Strah pred pedagogiko je najbrž na splošno bolj ali manj politične narave: ljudje nočemo, da bi nam tisti, ki so nad nami, vladali in nam solili pamet. Otroka, ki je izročen odraslim, pa je treba pripraviti na svet in mu pomagati, da kolikor toliko varno vstopa vanj. Pri tem seveda nikakor še ni povsem avtonomen. Seveda pa je zelo pomembno, da etična plast ni prevladujoča, ampak je samo del prepričljive umetniške celote. Umetnica 'vzgaja' s humorjem,

prijazno spodbudo in radoživo naklonjenostjo. Teoretična razmišljanja o mladinski književnosti, s pomočjo katerih je mogoče vrednotiti tudi ustvarjalkino delo, najdemo tudi v člankih Darke Tancer-Kajnih in Dragice Haramija.

Marjana Kobe je v svojih prispevkih razčlenila tudi tipe slikanic, in sicer glede na zahtevnostne stopnje, ustvarjalni postopek, razporeditev besedila in ilustracij v slikanici, izbor besedila ter iskanje novih likovnih in funkcionalnih možnosti. Posebno pozornost je namenila tudi avtorski slikanici. (M. Kobe 1987: 29–33) Kar se tiče razporeditve ilustracij in besedila v slikanici, sodijo ilustracije Lilijane Praprotnik Zupančič med tiste, kjer se ilustracija »... razširi, razprši čez obe strani v knjigi in 'razleze' tudi med besedilo.« (M. Kobe 1987: 37) Le-to je lahko povsem suvereno reorganizirano in tako rekoč vključeno v ilustracijo, kot pravi teoretičarka. (M. Kobe 1987: 38) Liljana Praprotnik Zupančič se nedvomno umešča med ustvarjalke in ustvarjalce, ki se zavzemajo za: »... otrokovo specifično senzibilnost, za dialog med otrokovo logiko in logiko odraslih, skratka za enakopraven dialog oziroma zoper apriorno nadrejenost odraslih. (M. Kobe 1987: 39)

Knjige Lilijane Praprotnik Zupančič je mogoče uvrstiti v tip inovativne slikanice, ki vedno išče nove likovne možnosti. (M. Kobe 1987: 43) Nove funkcijske možnosti njenih slikanic nudijo estetsko vzgojo otroka, saj ga spodbujajo k »... estetskemu, domišljijškemu in čustvenemu doživljanju in hkrati s tem k aktivni lastni ustvarjalni domišljiji.« (M. Kobe 1987: 44) Otrok mora reševati naloge in uresničevati pobude. Odrasli mu lahko pomagajo vstopati v svet lepote oziroma umetniškosti.

Igor Saksida je med drugim zapisal: »Vse bolj verjamem v to, da je zares kakovostna mladinska književnost izziv za slehernega bralca, za otroka in odraslega, za malčka v vrtcu in univerzitetnega profesorja.« (Saksida 2005: 6) Liljana Praprotnik Zupančič je v resnici avtorica, ki s svojimi knjigami ne dolgočasi niti otroka niti odrasle osebe. Otroku ponuja igro domišljije, svet smešnih podob in preko njih poglobljeno zaznavanje stvarnosti, odraslim pa razumevanje otrokovega doživljanja in vstopanje v novi svet, ki ponuja tudi tako zelo zaželeni smeh.

Lilijani Praprotnik Zupančič je otroški svet preprosto blizu, zato lahko ustvarja otroško neobremenjeno in sproščeno. Lahko bi rekli, da v njenem svetu najdejo stik med seboj otroci, odrasli in živali, med njimi pa se giblje tudi pisateljica in slikarka. Vsa ta pisanost je očarljiva in spodbudna. V mračne dneve prinaša pravo veselje. Igor Saksida bi najbrž to njeno ustvarjalno moč imenoval perspektiva zbliževanja. »Glavna značilnost te perspektive je ukinjanje razkoraka med odraslim in otrokom: odrasli se vživlja v otroško doživljanje, in sicer bodisi na podlagi podoživljanja in oblikovanja jezikovno-predstavne igre, otroških oseb in dejanj, nasprotovanja svetu odraslih, čudenja in prisluškovanja, mitičnega upovedovanja in spominjanja.« (Saksida 2005: 10)

Ko umetniki in umetnice sami govorijo o svoji ustvarjalnosti, radi poudarjajo, da niso didaktični, da so ohranili otroškost svoje duše, bogastvo domišljije in da se zato lahko predajajo igri ter hegelski svobodi. Naloga kritike torej ni lahka. Kakšna merila so te na videz preproste izjave? Teorija in kritika mladinske književnosti se vendarle ukvarjata z umetniškostjo oziroma lepoto literarnih del ter hkrati še s posebnostmi mladih bralk in bralcev.

Lilijana Praprotnik Zupančič se je tudi v mednarodnem prostoru uveljavlja kot vsestranska umetnica. V svojem delu uspešno povezuje vse plasti umetniškega

izražanja, zato so njene knjige privlačno branje tako za otroke kot za odrasle. S humanim sporočilom, strpnostjo, iskrivostjo, pisanostjo barv in oblik, poletom domišljije in humorjem pripomore tudi k ozaveščanju trajnih družbenih vrednot.

Literatura

Henri Bergson, 1977: *Esej o smehu. Filozofska intuicija. Uvod v metafiziko*. Prevod Janez Gradišnik. Ljubljana: Slovenska matica.

René Descartes, 1957: *Razprava o metodi. Pravila kako naravnati umske zmožnosti*. Prevod Boris Furlan. Ljubljana: Slovenska matica.

Thierno Diallo, Jackie Marshall, 2005: *Zakaj? Zvočni posnetek*. Besedilo Lila Prap. Ljubljana: Samozaložba.

Dragica Haramija 2003. Drugačnost v slikanicah. V: *Otrok in knjiga* 56. Str. 50–52.

Barbara Jean Hicks, 2005: *Všeč mi je črna, všeč mi je bela*. Prepesnila in ilustrirala Lila Prap. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Barbara Jean Hicks, 2005: *Všeč so mi barve*. Prepesnila in ilustrirala Lila Prap. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Erich Kästner, 1955: *Pikica in Tonček*. Prevod Mile Klopčič. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Božidar Kante, 2001: *Filozofija umetnosti*. Ljubljana: Jutro.

Marjana Kobe, 1987: *Pogledi na mladinsko književnost*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Metka Kordigel, 1994: *Mladinska literatura, otroci in učitelji. I. del*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo in šport.

Metka Kordigel, 1994a: Ideologija v mladinski književnosti. V: *Otrok in knjiga* 38. Str. 5–24.

Ana Maria Machado, 1995: Ideologija in mladinska književnost. Prevedla in povzela M. Kordigel. V: *Otrok in knjiga* 39–40. Str. 100–101.

Polonca Kovač, 1998: Ali obstajajo teme, ki jih je treba otrokom zamolčati. V: *Otrok in knjiga* 46. Str. 76–78.

Bernard Nežmah, <http://www.mladina.si>

Lilijana Praprotnik – Zupančič, 1993: *Zgodbe in nezgodbe*. Ilustracije Bori Zupančič. Ljubljana: DZS.

Lilijana Praprotnik Zupančič, 1996: *To je ... Zbirka Čebelica 365*. Ilustrirala Jelka Godec – Schmidt. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Lilijana Praprotnik Zupančič, 1999: *Resnične pravljice in pripovedke*. Ilustracije Lilijana Praprotnik Zupančič. Ljubljana: Založba Mladika.

Lila Prap, 1999: *Male živali*. Ilustracije Lila Prap. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Lila Prap, 2000: *Živalske uspavanke*. Ilustracije Lila Prap. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Lila Prap, 2000a: *Male živali – doriši in pobarvaj*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Lila Prap, 2002: *Zakaj?* Ilustracije Lila Prap. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Lila Prap, 2002a: *Živalska abeceda*. Ilustracije Lila Prap. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Lilijana Praprotnik Zupančič, 2002: *Zakaj in zatoji Lilijane Praprotnik Zupančič*. V: *Otrok in knjiga* 55. Str. 60–62.

- Lila Prap, 2003: Drugačnost v mladinski književnosti. V: *Otrok in knjiga* 56. Str. 61–64.
- Lila Prap, 2004: *Mednarodni živalski slovar*. Prevod Natalija Bela et al. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Lila Prap, 2004a. Avtorska slikanica. V: *Otrok in knjiga* 59. Str. 47–49.
- Lila Prap, 2005: *1001 pravljica*. Ilustracije Lila Prap. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Lila Prap, 2006: *Pravljični koledar 2007 – veliki*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Lila Prap, 2007: *Moj očka*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Antoine de Saint-Exupéry, 1982. *Mali princ*. Prevod I. Minatti. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Igor Saksida, 1994: *Mladinska književnost med literarno vedo in književno didaktiko*. Maribor: Založba Obzorja.
- Igor Saksida, 2001: Uvodne misli. V: *Otrok in knjiga* 51. Str. 53–56.
- Igor Saksida, 2002: Humor v mladinski poeziji. V: *Otrok in knjiga* 53. Str. 55–61.
- Igor Saksida, 2005: *Bralni izzivi mladinske književnosti*. Domžale: Izolit.
- Darka Tancer–Kajnih, 1994: Slovenska pravljica po drugi svetovni vojni. V: *Otrok in knjiga* 38. Str. 25–41.
- Tancer-Kajnih, D. (1995): Slovenska pravljica po drugi svetovni vojni. V: *Otrok in knjiga* 39–40. Str. 38–48.
- Aleksander Zorn, 1995: Otroška literatura in mladinska književnost. V: *Otrok in knjiga* 39–40. Str. 5–12.